

ИНТЕРАКТИВНА
КОМУНИКАЦИЈА
ВОСПИТУВАЧ
- ДЕТЕ

Флорина Шеху | Лена Дамовска
Елизабета Томевска-Илиевска

4

Интерактивна комуникација воспитувач - дете

**Прирачник за воспитувачите
во детските градинки**

ПРОСВЕТНО ДЕЛО

април 2019

СОДРЖИНА

ВОВЕД	5
НУРЈЕ	9
ТЕОРЕТСКИ ДЕЛ	
I. КОМУНИКАЦИЈАТА, КОМУНИКАЦИСКИОТ АКТ И ПРОЦЕС ВО ПРЕДУЧИЛИШНОТО ВОСПИТАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ <i>проф. д-р Флорина Шеху, проф. д-р Лена Дамовска</i>	11
II. РАЗВОЈОТ НА ГОВОРОТ ВО ИНТЕРАКЦИЈА СО РАНОТО ЈАЗИЧНО ОПИСМЕНУВАЊЕ <i>проф. д-р Елизабета Томевска-Илиевска</i>	21
ПРАКТИЧЕН ДЕЛ	
<i>Приватна установа за деца Дејска Градинка „Сирини“ - Скопје</i>	37
<i>ЈОУДГ „Мајски цвет“ – Скопје</i>	35
<i>ЈОУДГ „Орце Николов“, Карпош – Скопје</i>	59
<i>ЈОУДГ Калинка – Валандово</i>	88
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	101

*проф. д-р Елизабета Томевска-Илиевска
 Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
 Филозофски факултет – Институт за педагогика*

II. РАЗВОЈОТ НА ГОВОРОТ ВО ИНТЕРАКЦИЈА СО РАНОТО ЈАЗИЧНО ОПИСМЕНУВАЊЕ

Детето и јазичната комуникација

Говорот е социјална категорија која се учи со помош на активна комуникација и интеракција со другите. Детето има основна потреба да контактира и да комуницира со возрасните. За процесот на развивање и усвојување на говорот важни се следниве нешта: комуникативната употреба на говорот и активноста на самото дете; акцентот на гласовната страна (дискриминација, артикулација) кој води кон комуникациски и интеракциски пристап; комуникацијата означува усна размена на пораки меѓу најмалку две личности, со одредена цел, која секогаш се одвива со рамката на некоја ситуација, којашто на некој начин го одредува текот на таквата размена; ова разбирање на говорот ги одредува местото на детето во воспитниот процес, улогата на воспитувачот, организираната средина, квалитетот на односот меѓу детето и возрасните, изборот на средствата и материјалите, како и изборот на содржините, игрите и активностите; воспитувачот е модел на употреба на говорот, пренесувач на јазичното знаење, посредува меѓу различни медиуми и децата, партнер во комуникацијата и активен слушател на децата.

Што може детето?

Детето уште со самото раѓање поседува социјални способности, а тоа се: плачот, смеењето и гугањето, со помош на кои стапува во контакт со возрасните. Благодарение на невербалните способности во контакт со возрасните, кои се базираат на „јазикот на неговите чувства“ и „јазикот на работата“, детето развива и јазично однесување.

Условите од средината се однесуваат на средината во која живее детето и на возрасните кои се во неговото опкружување. Од квалитетот на интеракцијата и комуникацијата меѓу детето и другите социјални актери многу зависи развојот на говорот. За неговиот развој, покрај емоционалниот однос, потребна е практична ситуацииска размена меѓу детето и возрасниот. Во раната возраст говорот на детето е ситуациски или имплицитен, добар дел од пораката на детето може да се пронајде во самата ситуација, па тој вид говор е разбирлив меѓу детето и возрасниот. Во предучилишниот период значаен е процесот на преминот кај детето од имплицитен во експлицитен говор. Единствен начин да се постигне е детето да говори, односно, да користи различен говор во интеракција со другите. Детето е носител на својот говорен развој.

Функции на говорот

Кога станува збор за гласовната страна на јазикот, детето главно ги има совладано гласовите. Можно е некои деца потешко да ги изговараат гласовите, што е нормална појава за оваа возраст. Со тие деца треба да се работи индивидуално, вежбајќи артикулација преку говорни игри. Важно е збогатување на речникот и диференцијација на значењето на зборовите.

Некои релативни изрази може да претставуваат проблем кај детето, на пример: малку – многу, исто – различно, пред – после, долго – кратко. Во синтаксичка рамка, детето користи потврдни, одречни и прашални реченици. Тоа може да најде на проблем со сложени конструкции во кои се вметнати реченици од типот: *ако – штога* или при одредување временски интервал меѓу два последователни настана. Во секојдневните животни ситуации со активни говорни практики, детето го совладува разновиден говор, спонтано ги совладува сложените јазични компоненти и учи за што и како да го употреби јазикот. За да ја развие комуникациската приспособеност, потребно е детето да ги користи сите *функции на говорот*, особено оние кои се развиваат во контакт со другите. Како што се:

КОМУНИКАТИВНИ

- интеракциска или фатичка: одржување контакт со возрасните;
- инструментална: искажување желба, протест;
- регулативна: управување со однесувањето со другите;
- експресивна: искажување чувство;
- хевристичка: поставување прашања;
- имагинативна: создавање игровни, измислени ситуации;
- известувачка: давање податоци за она што соговорникот не го знае;
- перформативна: давање ветувања.

ПРИВАТНИ

- јазични игри од различен вид: вежби со гласови, слогови, комбинација од зборови;
- говорот како средство за мислење и формирање поими;
- говорот како средство за управување со сопственото однесување, како средство за развивање слика за себе.

Потреби на детето во јазичната комуникација:

- откривање на сопствените можности за изразување и комуницирање: невербален, вербален и графички говор;
- совладување на различната употреба на говорот: изразување на своите желби и потреби;
- одржување контакт со другите;
- искажување чувства;
- образложување на своите постапки и идеи;
- управување со сопственото однесување;
- планирање и предвидување последици;
- стапување во говорен контакт со другите;
- користење на говорот за организирање заеднички игри;

ИНТЕРАКТИВНА КОМУНИКАЦИЈА ВОСПИТУВАЧ - ДЕТЕ

- пројавување интерес за чувствата и желбите на другите;
- барање објаснувања;
- приспособување на својот говор со говорните можности на другите;
- организирање контакт преку телефон, знаци, запознавање и усвојување на имињата на предметите и појавите;
- воочување на врските меѓу предметите и појавите, сличности и разлики, причини и последици;
- запознавање со творбите од народната и уметничката литература: бајки, басни, приказни, брзозборки, гатанки, стихотворби и сл.;
- запознавање и играње традиционални игри;
- запознавање со: филм, театар за деца, куклен театар и театар на сенки;
- запознавање со светот преку различни начини на комуникација: видео, слики, пантомима;
- развивање на говорното творештво: јазични игри, драмско-јазични игри, јазично-музички игри и јазично-уметничко творештво.

Улогата и однесувањето на воспитувачот во развојот на јазичната комуникација

Воспитувачите имаат важна улога во процесот на развојот на јазичната комуникација кај децата. Тие првенствено треба да создадат пријатна и стимулативна средина и атмосфера за децата во која говорот ќе се користи при игрите и дружењето, преку набљудување и воочување на јазичниот сигнал на децата, преку проценување на комуникациските способности на децата и при планирање на индивидуалната и групната работа. Воспитувачите треба да обезбедат различни говорни модели: стари –млади лица, познати – непознати лица, родители и други деца, потоа во секојдневната работа да користат различни вербални и невербални модели на комуникација (насмевка, поглед, допир, „обиди се“, „те слушам“, „потруди се и другите деца да те разберат“), избирање на дидактички средства и играчки кои се блиски на интересите на децата, почитување на творечките способности на децата и негување на нивните истражувачки афинитети, овозможување групни активности, при што се предложуваат активности кои децата треба сами да ги организираат, и задавање задачи кои децата заеднички треба да ги решаваат. За таа цел, од воспитувачите се очекува да ги организираат децата на различни начини (да работат во мали групи, во парови и со целата група), при што групите може да бидат формирани според различни критериуми. Улогата на воспитувачите е многу важна при процесот на поттикнување на децата да се изразуваат преку проширување на нивните искази, при што активно ќе учествуваат во комуникацијата, како партнер или како заинтересиран соговорник. Посебно е важно воспитувачите да ги разбираат вербалните тешкотии на децата и индивидуално да работат со децата кои имаат извесни тешкотии во развојот.

Во целиот овој процес од особено значење е воспитувачот да ги „промовира“ работата и јазичниот напредок на секое дете индивидуално, пред групата и пред родителите/старателите. За таа цел, потребно е континуирано следење, бележење и вреднување на работата на детето и неговиот јазичен развој.

Јазични игри и активности

Секојдневните животни практични ситуации се најсоодветната форма во која се практикуваат и употребуваат различните видови на говор. Затоа возрасните треба да ги користат сите ситуации за говорно активирање на децата. Такви ситуации се, на пример: нега и помош на детето (при земање оброк, соблекување, облекување); разговарање за различни теми од

семејната средина и одговарање на многубројните детски прашања; разговарање за нивните секојдневни доживувања и настани; разговори при реализација на посетите и прошетките; разговори на децата меѓу себе и разговори на децата со возрасните во предучилишната установа и надвор од неа; објаснување за различни содржини; симулирање телефонски разговори; пренесување пораки; поставување прашања од страна на децата; разговарање за теми кои ги интересираат децата.

Сето ова, и многубројните настани се, всушност, вистинскиот животен контекст во кој се одвива природната комуникација во која детето го користи говорот и учи за што сè може да го употреби говорот.

Специфични јазични активности

Освен животните ситуации, за кои е кажано дека се најприродни и најсоодветни ситуации за развивање на комуникацијата и на разбирањето во предучилишните установи, се организираат и специфични јазични активности, како посебни активности или во комбинација со други видови активности.

Невербални игри и активности

Кај децата од предучилишна возраст, чиј говор е во фаза на развој и е од имплицитна природа, невербалниот говор е застапен во сите комуникациски ситуации. Задачата на возрасните е да ги препознаат, протолкуваат и соодветно да реагираат на пораките испратени на невербален начин. На тој начин може да се воспостави посакуваната комуникација. Од друга страна, пак, применувајќи различни видови невербални игри и активности (игри со гестови, пантомими, игри со движења на телото), возрасните развиваат слични карактеристики и кај децата, ги запознаваат децата одблиску, што е многу важно, бидејќи на тој начин тие ги развиваат способностите за различно изразување на децата. Покрај ова, применувајќи невербални игри, невербалните средства, всушност, го претставуваат предметот на играње, што е многу важно за развојот на творечките способности кај децата.

Примери за невербални игри

- *Игри за препознавање и воочување различни знаци* кај себе и кај другите: другите деца, воспитувачите, родителите, роднините, возрасните од околината. Како покажуваме лутина? Како покажуваме среќа? Какви сме кога сме замислени? Како се поздравуваме? Во овие ситуации многу важно е толкувањето на невербалните знаци.

- *Игри со имитирање со невербален говор:*
  - покажување различни професии на луѓето и погодување за која професија станува збор;
  - прераскажување на приказна со помош на пантомима и нејзино вербализирање;
  - повторување различни движења: едно дете покажува одредено движење, а другите ги повторуваат движењата кои може да се забрзуваат или забавуваат;
  - наизменично праќање и примање знаци во парови;
  - засмејување на децата со невербални пораки;
  - глумење разговор: детето само ја отвора устата, говорејќи нешто без да испушта глас, а другото дете треба да го дешифрира она што го „говори“ неговото другарче;

- испраќање знаци со помош на раце: децата се држат стиснати за дланки едно со друго и со стискање на дланките праќаат пораки, на пр.: два долги и еден краток стисок;
- пренесување пораки со помош на намигнување;
- пренесување поздрави со помош на рацете и главата;
- испраќање звуци: децата се во круг и сите треба да го повторат звукот што го праќа едно од децата.

- *Игри со замислување (измислени игри):* децата замислуваат дека извршуваат некоја работа (на пример, дување балони од сапуница, јадење кисело овошје, возење велосипед, пливање), а другите деца го имитираат демонстрираното движење).

За идентификација, толкување и имитирање може да се користат различни средства: исечоци од весници, слики, цртежи, играчки и др. На овој начин може да се развијат драмски невербални игри со тоа што воспитувачот може да ја поттикне смислата за продолжување на приказната, користејќи ги поттикнувачките прашања: „Што се случило понатаму?“ „Како завршил нивниот разговор?“ „Што би направил ти?“

- *Игри и активности за комуникациска употреба на говорот*

Различната употреба на говорот може да се практикува ако детето е носител на својот говорен развој, ставено во ситуација да зборува, да ги разменува своите искуства со другите, да го менува својот говор во однос на различни ситуации и со различни соговорници. Тоа подразбира комбинација на различни форми на работа: лично изјаснување, размена во парови, формирање мали и големи групи и различни говорни примери. Функцијата на говорот треба да се развива преку различни системи на игри. Поделбата на игрите е условна бидејќи ниту една функција не се појавува во чиста форма, па затоа и наведените игри ќе имаат „карактеристики“ на друга намена.

- *Игри со слушање во комуникацијата*

Целта на овие игри е развивање на слушањето како важна компонента на комуникацискиот процес – насочување на вниманието на пораката за да разбере детето што му кажуваат другите. За да се научат да слушаат, децата треба да бидат ставени во ситуации во кои ќе бидат активни учесници, но пред сè, треба да бидат активни слушатели. Најповолна ситуација е кога работата се организира во мали групи и кога во играта учествуваат и воспитувачите, кои на почетокот треба да им помагаат на децата.

- *Игра „Дошејни“*

Децата се седнати во круг. Воспитувачот му шепнува еден збор на првото дете кое е до него. Тоа дете го пренесува истиот збор на другото дете кое е до него, исто така, со шепотење. И сè така до крај. Последното дете гласно го кажува зборот што го слушало. Што се случило со зборот додека го поминал целиот круг? Зошто? Играта се повторува бидејќи децата ќе бидат мотивирани активно да слушаат.

Друга можност за играта: истата постапка, но овој пат со користење реченица од два збора, или две реченици за децата од поголема возраст.

➤ **Пренесување пораки – извршување задачи**

Организацијата на играта е иста како и претходната, само што во овој случај со шепотење се пренесува порака за извршување определена задача.

Разговор: „Како гласи правилното извршување на задачата?“ „Што слушнало последното дете?“ „Што се случило со реченицата?“

➤ **Слушање на ѝароѝ**

Воспитувачот ги дели децата во парови. Едното дете од парот го прашува друго дете, на пример: „Што сакаш најмногу да правиш?“, или, „Која игра сакаш најмногу да ја играш?“ ... Другото дете зборува, а задачата на детето што поставува прашање е многу внимателно да го слуша без да го прекинување. По ова, тоа им соопштува на другите деца што слушнало.

➤ **Цртање слика**

Играта се организира така што едно дете опишува слика (сликата или цртежот треба да бидат едноставни), а другите деца треба да ја нацртаат без претходно да ја видат. По цртањето се разговара за тоа колку децата внимателно слушале и колку било успешно опишувањето на сликата.

Информативна употреба на говорот

➤ **Информираме:**

... за заедничките активности со децата, известуваме за различниот карактер; ги информираме децата од другите групи дека во нашата група ќе се организира претстава во која децата се главни актери; ги информираме вработените дека во нашата установа сме поставиле изложба на нашите изработки. На другите им предложуваме да нè посетат; им соопштуваме на сите во околината дека се организира, на пример, маскенбал; ги информираме нашите родители дека нашето другарче слави роденден; ја информираме јавноста дека го прославуваме Денот на детските права; имаме различни улоги и даваме информација за тргнувањето и пристигнувањето на возовите; ги информираме возачите за состојбата на патиштата; информираме во форма на „мали огласи“: купуваме – продаваме и сл.

➤ **Известуваме:**

... за расположението во нашата воспитна група; известуваме за тоа како сме го поминале денот: кој бил највесел, зошто, кој им помагал на другите итн.; децата влегуваат во улога на известувачи од различни места, на пример, пренос од фудбалски натпревар, известување од пазарот, известување од различни патувања и сл. Како составен дел од овие активности може да се организираат импровизирани радиоемисии со наслов „Радио на најмалите“ кои ќе известуваат секој ден во одредено време. Многу корисни може да бидат таканаречените „контактни емисии“ во кои учествуваат други деца како слушатели коишто поставуваат прашања и бараат одговор на одредени прашања. При овие активности секогаш треба да се ангажира нова група деца, овозможувајќи им соодветна мотивација, особено за оние деца кои помалку зборуваат.

➤ *Телефонирање:*

... учење на правилата за телефонирање, телефонски разговори меѓу децата во воспитната група, телефонски разговори со децата од другите групи, телефонски разговори со воспитувачите, негувателите, готвачите, медицинската сестра и другите вработени во предучилишната установа, телефонски разговори со младите деца, телефонски разговори со непознати личности за да добијат информација за различни содржини: какво е времето на море, кога тргнува автобусот, кои сликовници ги имаат, колку чинат, каде можат да се купат и сл., телефонирање за да се остават пораки, праќање шифрирани пораки по телефон, пренесување кратки и јасни информации.

➤ *Давање улоги/ситуа*

Целта на овие активности е децата да развијат способност за приспособување на говорот во одредена ситуација, развивање способност за прецизно и јасно говорење, како и способност за слушање.

➤ *Едноставна варијанта*

Децата се поделени во парови и се распоредени во два реда. Децата од првиот ред даваат насоки за децата од другиот ред. Децата постапуваат според дадените насоки. Потоа улогите се менуваат. Насоките ги формулираат самите деца, и тоа им дава карактер на различности. Во оваа варијанта се дава само една насока.

➤ *Сложена варијанта*

Децата даваат повеќе насоки: две, три, четири, а другите деца постапуваат според насоките. За оваа варијанта е потребна работа во мали групи во кои самите деца даваат насоки, постапуваат според насоките, а другите се набљудувачи. По ова, децата разговараат: дали згрешиле, каде згрешиле, зошто згрешиле.

Варијанта: сите деца се седнати во круг, а едно дете мижи. За тоа време воспитувачката или некое дете крие предмет во просторијата. Потоа се дава знак детето да ги отвори очите и да се обиде да го пронајде скриениот предмет според инструкциите кои му ги дава детето кое го скрило предметот: оди напред, погледни пониско, наведни се и сл.

➤ *Цртање според насока*

Едно дете црта нешто едноставно по сопствена желба. Во исто време, му дава насоки на друго дете кое со грб е свртено и допрено до него, и тоа има задача да црта според инструкциите што ги добива од првото дете. По завршувањето, се споредуваат двата цртежа и се води разговор за тоа дали некаде згрешиле и зошто. Воспитувачката може да ги бележи насоките кои ги упатуваат децата за да ги воочи можните грешки при објаснувањето на пораката како основа за понатамошно педагошко дејствување. Слична игра може да се организира со користење конструкторски материјали, но во овој случај мора да се внимава на бројот на деловите и формите во однос на возраста на децата.

➤ *Облекување кукли*

Активноста започнува со сечење на куклите од картон и собирање облека за куклите.

Двете кукли, доколку играта се изведува со две деца, мора да имаат иста облека. Едното дете добива задача да ја облече својата кукла и му дава инструкции на другото дете, кое се наоѓа зад параванот, и тоа да ја облече својата кукла на ист начин како што е облечена и неговата кукла. Кога ќе завршат, разговараат за тоа дали куклите се исто облечени, а доколку не се, зошто не се, зошто дошло до грешки, како требало да се даде инструкцијата.

На ист начин може да се организираат игрите со одредени позиции на мапи или игри со составување мозаик, игри со различни сложувалки.

➤ *Јазол*

Децата се фаќаат за раце. Едно дете се издвојува и замижува, но и не мора. Другите деца се вплетуваат не пуштајќи ги рацете. Детето што е настрана има задача да ги „расплете“, но давајќи им само вербални насоки. На почетокот треба да се предложува едноставно заплеткување. Дискусија: „Дали добро се отплеткавме?“ Доколку одговорот е не, зошто не?

➤ *Хеврисџичка употреба на товорои*

Во комуникацијата со другите деца често се поставуваат прашања (користејќи го говорот за осознавање). Детските прашања имаат различен карактер: некогаш тие прашања имаат за цел само да го одржат контактот со другите. Околу третата година се јавуваат прашања кои имаат за цел да именуваат, известуваат (Што е тоа?). Седмата година е вистински период за запрашување кога прашањата добиваат, меѓу останатото, сознаен и комуникативен карактер. Преку детските прашања се манифестира детскиот дух, тие се производ на детската интелектуална љубопитност и изненаденост. Детските прашања претставуваат „првиот знак на детската мисловна ангажираност“. Во процесот на воспитанието треба да се почитува детската потреба за поставување прашања бидејќи преку поставувањето прашања се поттикнува детскиот развој. Почитувањето на детските потреби за поставување прашања вклучува и одговарање на детските прашања. Одговорите на возрасните треба да бидат приспособени на детските можности, „интелектуално компатибилни“, треба да бидат доволно информативни и, по можност, интересни.

➤ *Составување загатка*

Со оглед на тоа дека во предучилишната практика се користат загатките, како форма на традиционалното народно творештво, тоа искуство треба да се користи за создавање и измислување нови загатки од различен карактер. Овој тип игра може да ја создаваат децата од поголема возраст, кои кога станува збор за мисловниот развој, можат да издвојуваат, барем до некаде, важни својства на еден предмет, што е важна карактеристика на загатките. Се подразбира дека ова е процес и дека треба да се имаат предвид различните детски варијации, успешни или помалку успешни од гледна точка на возрасниот. Во однос на детето, секоја креација е успешна бидејќи тоа е неговиот максимум во тој момент.

➤ *Погодување неизознати предмети*

Воспитувачот покажува пред групата еден предмет кој не им е познат на децата или им е недоволно познат. Остава доволно време да го разгледаат, допрат, едни на други да си поставуваат прашања и да одговараат каков е тој предмет, за што служи и друго.

Истото се прави и со друга група деца. Ако одговорите се различни, се организира ситуација на соочување, односно, говорна размена. Може да се поттикнува и давање име на непознатиот предмет.

При оваа активност може да се користат магични торбички во кои има предмети и притоа се извлекува еден предмет, се скрива во раката или зад параван, а другите деца поставуваат прашања со цел да погодат за кој предмет станува збор.

➤ *Игри од типот на квизот „Да – не“*

Овие игри може да се изведуваат во парови. Едно дете замислува предмет или крие предмет. Друго дете треба да открие за кој предмет станува збор опишувајќи го предметот во форма на прашање. Детето кое го има предметот одговара со „да“ или „не“ на поставените прашања. Кога некое дете ќе погоди, се заменуваат улогите. Оваа игра, ако се изведува доволно осмислено, може кај децата да го развива логичкото мислење. Во тој случај не се оди на погодување, туку на размислување што вклучува редослед во поставувањето прашања, селекција на прашањата и сл.

➤ *Прашања со спротивно значење*

Ова се игри во кои се вклучени зборови со спротивно значење. Може да се играат со слики, но за оваа намена се посоодветни оние кои се изведуваат на вербален план. На почетокот ги иницира воспитувачот, а подоцна децата и самите можат да измислуваат различни игри. Воспитувачот започнува со тоа што ги прашува децата: „Што е прво?“, а децата набројуваат, а потоа тој прашува: „Што е последно?“, „Што е блиску, а што е далеку?“, „Што е плитко, а што е длабоко?“

Креативниот дел на активноста започнува кога децата се во ситуација да поставуваат прашања и наоѓаат логични одговори.

Активноста добива игровен карактер кога се преминува на прашања кои се римуваат или се составуваат по некои семантички или фонолошки критериум: „Јас вас нешто кратко, а вие за мене нешто слатко“, „Што е кратко, а што е слатко?“

➤ *Експресивна употреба на говорот*

Децата покажуваат емоции на различни начини, меѓу другото и со: ракоплескања и извикувања, спојување на движења и зборови или некои чести јазични форми. За сите тие форми на јазично изразување треба да се има чувство и разбирање и тие да се прифатат како специфична употреба на говорот која го покажува моменталното чувство или потреба кај детето.

Јазичните творби, кои настануваат во моментот, спонтано, кога детето е преплавано со емоции и среќа, се нарекуваат „екикики“. Во тој момент детето ги создава зборовите кои ги изговара во ритам кој само го измислува, комбинирајќи различни изразни средства. Такви

творби настануваат, на пример, кога децата ја здогледуваат воспитувачката која ја сакаат, а која подолго време не ја виделе (Ма-ри-ја, Ма-ри-ја...).

Потребно е да се организираат активности во кои децата ќе зборуваат за она што го виделе, слушнале, почувствувале. Во таа смисла, може да се организираат индивидуални или групни разговори на тема: „Јас сакам, јас не сакам, посакувам...“ „Тажна/тажен сум“... Дobar дел од ваквите активности се задаваат за да може детето да го развие поимот за себе.

Кај детето треба да се развијат и такви видови интеракциски односи кои подразбираат развивање на разбирањето за потребите и чувствата на другите. Се предложуваат и игри кои се однесуваат на развивањето емпатија кон другите.

И за овој вид активности треба да се користи непосредното животно искуство на децата: пријатни и непријатни случувања и доживувања поврзани за животот во семејството, предучилишната установа и во потесното и поширокото социјално опкружување. Воспитувачот треба да зборува со децата за својата среќа и слабости, заеднички да преминуваат преку некои проблеми поврзани со емоционалната област, водејќи грижа за сложениот однос, соодветно на темата.

Освен конкретните животни ситуации, за практикување на експресивната функција на говорот може да се користат готови материјали, како на пример: картички со ликови на луѓе на кои се прикажани различни емоции, фотографии, исечоци од весници и слично. Овие материјали може да се користат за препознавање на емоциите, да се раскажува за тоа зошто тој човек така се чувствува, што би можело да му се случи по тоа и слично.

Освен готови материјали, може да се организираат и активности со таканаречени „часовници на чувства“ кои ќе бидат во комбинација со ликовните изработки на децата.

➤ *Имагинативна употреба на говорот*

Имагинативна употреба на говорот е користење на говорот за создавање игровни измислени ситуации. Се поаѓа од сфаќањето дека имагинацијата и творењето се општи човечки способности и важни причинители за развојот на личноста, кои како такви, треба да се негуваат од најраното детство. Тоа може да се постигне со збогатување на детските игри, како основна активност на детето, кои покрај останатото, го карактеризираат илузорниот план и кои сами по себе нудат можност за развој на творечките способности. Во практиката, тоа подразбира планирање и реализирање на различни видови говорни игри и активности во кои детето, како активен учесник, ќе го практикува говорот на измислен игровен план.

Треба да се појде од детското искуство што, само по себе, е од игровен карактер. Игрите со слогови може да се користат со поддршка на воспитувачот (на пример: -анда, банда, веранда, -ода, вода, мода, сода), зборови што ги составуваат самите, страшни зборови, смешни зборови, топли зборови, тешки зборови, кратки зборови, долги зборови...

Составување имиња, песни, нелогичности

Од децата се бара да измислуваат имиња на градови според имињата на некои цвеќиња (Невенград, Лалеград, Розаград), да прават комбинација со имиња на животни (Ежоград, Нојград, Еленград) и слично. Слични се игрите со измислување имиња на предмети според нивната употреба, како, на пример: Нож Сековски, Стол Седов, Молив Пишаловски, Радио Свираковски. Предучилишните деца можат да составуваат песни кога се доволно поттикнати и кога ќе сфатат дека воспитувачот фаворизира ваков вид творби. За составување на стиховите може да се користат различни мотивациски средства, како на пример: кога дрвото би одело,

човекот би станал птица, кога сите животни би се фатиле на оро... Во измислувањето на ваквите песни воспитувачот може да има различни улоги, на пример, тој да започне еден стих, децата да продолжат, или воспитувачот да каже половина стих, а децата да дополнат со рима.

Измислувањето нелогичности претставува намерно превртување на редот на работите. Нивната вредност е несомнена бидејќи „зад секое 'НЕ ТАКА', детето јасно чувствува 'ТАКА', секое отстапување од нормата посилно го уверува детето во ноќта“ (Чуковскиј). Во практиката, овој вид творештво е наречен *превртливалки*. Еве неколку примери:

Кравата кукурига, а петелот дава млеко.

Кокошката ја брка лисицата.

Ваквите игри овозможуваат добра, опуштена атмосфера збогатена со хумор.

➤ *Создавање приказна*

Постојат повеќе видови можности за создавање и измислување приказни, што овозможува практикување на говорот на имагинативен и творечки план.

На пример:

- Воспитувачот кажува приказна, но не до крај. Ги остава децата тие да ја завршат како што сакаат. Тоа може да го прават поединечно, во парови или во мали групи.
- Ова, исто така, може да биде и во комбинација со драматизација. Децата претходно во групата се договараат што ќе говорат и што ќе глумат.
- На децата може да им се поделат сликички или делови од илустрација од некоја сликовница и од нив може да развијат приказна.
- Децата седат во круг. Играта започнува така што едно дете кажува еден збор. Детето до него додава свој збор на претходниот збор, итн. Доколку групата е голема, децата не се во можност да ја запомнат целата содржина, па затоа на другата половина деца им е дозволено да го прераскажат она што го кажале претходните учесници и на тоа да додадат свои зборови и реченици.
- Децата може да извлечат играчка од претходно подготвена торба со играчки и да состават приказна, да се обидат да создадат заедничка приказна, но притоа, приказната да има смисла, да биде поврзана со приказната на претходното дете, но, исто така, да биде поврзана со името на извлечената играчка. Оваа игра се применува кај повозрасните деца.
- Може да се организира таканаречено прераскажување на приказна со цртање. Децата се седнати во круг или во мали групи. Едно дете започнува да црта, друго дете го продолжува цртежот и така сè до крајот. Кога ќе се дојде до крајот, последното дете почнува да раскажува приказна во врска со нацртаниот цртеж, а детето до него продолжува со раскажувањето и така сè по ред.
- Составување приказна со помош на кукли кои претставуваат мотивациски средства: детето разговара со куклата, децата во парови зборуваат наместо куклите, куклата им се обраќа на децата со зададена задача...
- Посебно мотивациско средство се куклите кои воспитувачот им ги црта на прстите или дланките на децата. Доколку децата се постари, можат тие самите да си цртаат едни со други ликови и да имаат задача во пар да смислат приказна. Воспитувачот може да им помогне со тоа што ќе им предложи тема или ќе им предложи како да изгледа куклата (весела или тажна).

- Посебна група претставуваат таканаречените приказни со фантазија. Од децата може да се побара да измислат некое необично животно, да ја измислат формата на телото на животното, да измислат како се движи, дали е големо или мало, со што се храни. Децата може да покажат како тоа чудно животно изгледа и да раскажат приказна за него. На тој начин, може да се добијат повеќе необични приказни.
- Од децата се бара да измислат приказна за волшебни земји, кој живее таму, како се живее таму и кој владее со тие земји. Овие приказни може и да се илустрираат.
- Може да се организираат разговори за необични и тајни патувања во далечните егзотични земји, земји во кои живеат големи или мали луѓе и слично.

Наредната можност е да се измислуваат гатанки, прашувалки, брзозборки и слично. Ова се јазични форми кои децата можат да ги создадат, но пред сè, треба да ги измислат, а овие форми живеат во детското искуство со поттикнување од страна на воспитувачот.

Игри за збогатување на детскиот речник

Со збогатување на детскиот речник, активирање на детскиот зборовен фонд, збогатување на репертоарот на изразните можности на децата, се отвора развојниот пат на детето воопшто, а во таа смисла, и неговиот јазичен развој.

Игри и активности кои може да го збогатат, прошират и активираат детскиот речник:

- измислување споредби: убав како...; вреден како...;
- наоѓање слични зборови;
- наоѓање исти зборови кои имаат различно значење;
- создавање деминутиви (птичка, цветче);
- создавање аугментативи (куќиште, ноќиште);
- создавање и пронаоѓање ономапоејски зборови (муууу, мјау);
- градење нови зборови со додавање на наставка (коњ – коњушница);
- воочување и бележење чудни и ретки зборови;
- воочување и почитување на локалните зборови;
- воочување различни карактеристики на еден ист поим, на пример, моливот не е секогаш ист, тој може да биде долг, краток, остар, тап, хемиски, обичен, дрвен, пластичен итн.;
- изработка на календар со зборови: зимски зборови, мајски зборови, летни зборови;
- набројување на живеалиштата на животните: пештера, гулабарник, кокошарник...
- набројување кој што работи;
- измислување необични зборови;
- пронаоѓање најдолги зборови;
- групирање на зборовите според различни критериуми;
- значењето на нашите имиња.

Сето она што го опкружува детето и што има одредена уметничка и педагошка вредност треба да биде предмет на разговор со детето. Составен дел на работата со детето за развојот на неговиот говор може да бидат различните медиуми: цртани филмови, документарен филм,

детски филм, театар, куклен театар и театар на сенки, слушање касети со различен карактер. Овие, како и слични ситуации, се користат за раскажување, прераскажување, рецитирање, водење дијалог, поставување прашања, објаснување, опишување и слично.

Комплексни активности

Комплексните активности во себе содржат различни видови активности во кои се вклучени децата, почнувајќи од планирањето и изборот на идеи, договарањето, набавката на материјали, комбинирањето, реализирањето и проценувањето. Тие подразбираат активно вклучување на децата во сите фази од работата. Со ова, доаѓа до израз детското мисловно, мануелно и творечко вклучување. Во овие активности важен е процесот кој може да трае долго (во некои случаи, континуирано или да се повторува во одредени периоди). Говорните способности се составен дел од комплексните активности и кај децата имаат функција да ги своите изразуваат идеи, да договараат, предложуваат, а во зависност од видот на творбата, да го употребуваат говорот и на творечки план. Во овие активности се вбројуваат:

- Создавање *дейско сѝисание* (вклучување на родителите, собирање идеи од децата, планирање прилози, формирање и осмислување на насловните страни, работа и избор на прилози, составување, презентирање и слично).
- Формирање *труйна библиотека*: идеи од децата како да се збогати книжниот фонд, вклучување на родителите за помош, избор на место во работната просторија за библиотека, класификација на книги, сликовници, детски енциклопедии, стрипови, водење евиденција за собраните детски книги, создавање заеднички правила со децата за користење на книгите и правила за однесување во библиотечното катче, чување на книгите, снимање детски говор и слушање за различни цели и слично.
- создавање *труйна сликовница*: измислување и бележење приказна, избор на приказна, групно создавање приказна, илустрации, избор на илустрации, создавање сликовница.
- Создавање *сѝирий*: со ист процес како и во претходните активности.
- Изработка на *сценско дело*: ова е покомплексна активност која вклучува составување текст, осмислување и изработка на костими, правење сцена и изведување (поделба на улоги, извежување).
- *Драматизација*: драматизирање на готови уметнички текстови со почитување на детските идеи, користење предлози од страна на родителите и нивно учество при изведувањето на претставата заедно со децата.
- *Слободни драмски импровизации*.
- *Изработка фотоалбум со различни ликови и карактери*.
- *Изработка на јаноа за родителите со активно учество на децата*.
- *Работилница за обновување детски книги и сликовници*: прибирање потребен материјал, договарање за тоа која детска книга треба задолжително да се зачува, договор за тоа што треба да се направи со сликовниците кои се оштетени (исечкани илустрации кои можат да послужат како средство за составување и измислување приказна, користење различни картички).
- *Снимање различни активности со децата и воспитувачите, кои можат да бидат основа за разговор со децата и со родителите*.

Покрај секојдневните животни комуникациски ситуации, специфичните јазични и

комплексни активности, посебно значајно место во развојот на говорните способности имаат и другите медиуми: народна и уметничка книжевност за деца, филм, театар (детски театар, куклен театар, театар на сенки), радиоemisии за деца и друго. Секој од наведените медиуми овозможува можност за специфична комуникациска размена и практикување на јазикот на посебен начин. Кај некои медиуми, како, на пример, детската литература, воспитувачот се наоѓа во специфична улога, како посредник меѓу детето и уметничкото дело. Детската литература се користи како модел за развој на јазичните чувства и за различна употреба на говорот, како извор на модел за идентификација и како поттик за развивање на јазичните активности со различен карактер (читање, раскажување, прераскажување, рецитирање, како инспирација за различни форми на рации и сл.).

На сличен начин се користат и визуелните медиуми: филм и телевизија. И овие медиуми даваат можност за развивање на драмските и јазичните игри и другите видови творечко истражување.

Организирањето на физичката средина е во директна или во посредна врска со работата за развој на говорот. Така, секоја работна просторија (занимална) треба да има агол со полици на кои се наоѓаат детски книги коишто ќе бидат распоредени на примамлив и допадлив начин. Тоа треба да биде пријатно место, со мали столчиња, пернички, со можност децата да можат да се дружат со книгите. Детските книги треба да соодветствуваат на различни возрасти и да бидат со различни содржини: сликовници, книги со приказни, информативни книги, албуми, бајки, биографии со илустрации, книги стрипови и слично. Воспитувачот треба да негува посебен однос кон книгите, истовремено тоа да го пренесува на децата и заедно со децата да создаваат одредени правила на однесување.

Детската библиотека, исто така, може да биде место за слушање аудиозаписи на кои се снимени уметнички текстови или деца додека зборуваат, рецитираат, разговараат. Во овој простор, исто така, треба да има и материјали за Хпишување: различни моливи, хартии, фломастери, восочни бои. Тој простор ќе го користи и воспитувачот за различни забелешки, преписки, за читање, за слушање, со тоа што и самиот ќе им дава поддршка на децата во различните форми на комуницирање.

Особено е значајно воспитувачот да добие информации од родителите за тоа кои се омилените книги на нивните деца. Исто така, тоа треба да го дознае од самите деца, за да може да ја насочи својата понатамошна работа.

Користена литература:

1. Browne, A. (2006). *Developing Language and Literacy 3-8*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
2. Bukovic, A. I. and Rot, N. (1981). *Test pismenosti B-72*. Beograd: Savez drustva psihologa Srbije.
3. Canfield, J. Wells and C. H. (1994). *100 ways to Enhance Self- Concept in the Classroom: A handbook for teacher and parents*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
4. *Developments in Learning and Assessment*, (eds. M., P., M. Bob), (1999). Washington, DC: Hodder & Stoughton with the Open University.
5. Ferreiro, E. (2005). Literacy development: a psychogenic perspective. Olso: (/).
6. Garton, A. (2009). *Learning to be literate: The Development of the spoken and written language*. Ohford: Basil Blackwell.
7. Goodman, Y. M. (2000). *How Children Construct Literacy-Perspectives of Piaget*. New York: International Reading Association.
8. Harrison, C. (2006). *Undrestanding Reading Development*. London: SAGE Publications.
9. Hiebert, E. H. (2008). *Preschool Children's Understanding of Written language-Children Development*. New York: International Reading Association.
10. James, C., Connolly, M. and Dunning, G. (2006). *How very Effective Primary Schools Work*. London: Paul Chapman Publishing.
11. Jewell, M. and Zintz, M. (1986). *Learning to read natural*. Dubuque, Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company.
12. Katz, L. G. (1999). "Another Look at What Young Children Should be Learning." *ERIC/EECE Newsletter* 11(2), 1-3.
13. Levin, H. (1965). "Strategies by which Children Recognize Words." *Journal of Educational Psychology*, vol 56, pp. 57-61.
14. Маус, Д. и Рејнолдс, Д. (2017). „Јазик.“ Во: Е. Томевска-Илиевска, ед., *Ефективна настава: истражувања и практика*, Прво издание. Скопје: Арс Ламина – публикации.
15. McClland, M., Acock, A. and Morrison, F. (2006). "The Impact of Kindergarten Learningrelated Skills on Academic Trajectories at the end of Elementary School." *Early Childhood Research Quarterly* 21(4), pp. 471-90.
16. Meijer, J. (2007). "Cross-Curricular Skills Testing in the Netherlands." *The Curriculum Journal* 18(2), pp. 155-73.
17. Милатовић, В. (2009). *Методика развоја говора*. Београд: Учитељски факултет.
18. Meyer, D. and Turner, J. C. (2006). "Re-conceptualizing Emotion and Motivation to Learn in Classroom Contexts." *Educational Psychology Review* 18: pp. 377-90.
19. Olson, D. R., Torrance, N. I. and Hildyard, A. (1985). "Literacy, Language and Learning – the Nature and Consequences of Reading and Writing." London: Cambridge University Press.
20. Prines, M. (2007). *Revolution in Learning*. New York: Harper and Row.
21. Platone, F., Hardy, M. and Beaute, M. (1989). The discovery of written language, in the "Ecole maternelle" in France. Third European Conference - Learning for research and instruction, Madrid.
22. Pontecorvo, C. I. and Zuccheromaglio, . (1990). *A Passage to Literacy: Learning in a Social Content*.

23. Slavin, R. E. (1990). *Cooperative Learning. Theory, research and practice*. New Jersey: Prentice Hall.
24. Томевска-Илиевска, Е. (2016). *Интерактивни модели за развивање на педагошките компетенции*. Скопје: Филозофски факултет.
25. Тофовиќ-Камилова, М., Томевска-Илиевска, Е. Tofovic-Kjamilova, M., Tomevska-Ilievaska, E. (2017) '*Основниите на раното јазично описменување на децата во предучилишна возраст*' (изворен научен труд) УДК: 373.21:003-028.31. '*Fundamentals of Early Linguistic Literacy of Preschool Children*' (Original research article) UDK: 373.21:003-028.31. Книга 70. ISSN 0350-1892. Скопје: Филозофски факултет-Скопје. (79-91) /2017 ANNUAIRE. 70 VOLUME.Skopje: Faculty of Philosophy-Skopje. (pg. 93-104)/2017
26. Tofovic-Kjamilova, M. and Tomevska-Ilievaska, E. (2013). '*Development of Language Literacy – States and Perspectives in the Republic of Macedonia*'. *International Symposium: Education between Tradition and Modernity*. Skopje: Faculty of Philosophy, Institute of Pedagogy. Vol. 2 (pg. 174-180). ISBN 978-608-238-011-7 (Tom 1), ISBN 978-608-238-012-4 (Vol 2).
27. Белон.К.& мино.К. (2003): *Комуникација*. Скопје. LogosA.
28. Berk, L.E. (2009): *Child development*. 8th ed. Boston: Pearson/Allyn & Bacon.
29. Brice-Heath. S. (1983): *Ways with words: Language, life, and words in communities and classroom*. New York: Cambridge DC: NAEYC.
30. Bruce, T. (2004). *Developing learning in early childhood*. Los Angeles: SAGE.
31. Cole, M. & Cole, S.R. (1996): *The development of children*. New York, W.H.Freeman and Company.
32. Epstein, A.S. (2007): *The Intentional Teacher. Choosing the best Strategies for Young Children's Learning*. NAEYCH, Washington, DC.
33. Forman, G., Fyfe, B. (1997): *Negotiated Learning Through design, Documentation and Discourse*. In Edwards, C.P., Gandini, L., Forman, G.: *The Hundred languages of Children – The Reggio Emilia Approach, Advanced reflections*. Ablex Publishing Corporation, London.
34. Goh, S. S., Yamauchi, L. A., & Ratliffe, K. T. (2012). *Educator's perspectives on instructional conversations in preschool settings*. *Early Childhood Education Journal*, 40 (5), 305-314.
35. Hamre, B., & Pianta, R. (2007). *Learning opportunities in preschool and early elementary classrooms*. In R. Pianta, M. Cox, & K. Snow (Eds.), *School readiness & the transition to kindergarten in the era of accountability* (pp. 49–84). Baltimore, MD: Brookes.
36. Jonsson, A. & Williams, P. (2013). *Communication with young children in preschool: the complex matter of a child perspective*. *Early Child Development and Care*, 183(5), 589-604. doi: 10.1080/03004430.2012.678488.
37. Klarin, M. (2006): *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Jastrebarsko: Naklada slap.
38. Katz, L., Cesarone, B. (1994): *Reflections on the Reggio Emilia Approach*. ERIC/EECE, Pennsylvania, Urbana.
39. Mandić, T. (2003): *Komunikologija. Psihologija komunikacije*. Beograd. Clio.
40. Miljak, A. (1984): *Uloga komunikacije u razvoju govora predškolske djece*. Zagreb. Školske novine.
41. Pianta, R.C. (1994): *Patterns of relationships between children and kindergarten teachers*. *Journal of School Psychology*, 32, 15-32.
42. Rasku-Puttonen, H., Lerkkanen, M. K., Poikkeus, A. M., & Siekkinen, M. (2012). *Dialogical patterns of interaction in pre-school classrooms*. *International Journal of Educational Research*, 53, 138-149.
43. Readon, K.K. (1998): *Interpersonalna komunikacija. Gdje se misli susreću*. Zagreb. Alinea.

За македонското издание:
Издавач ПРОСВЕТНО ДЕЛО - Скопје

За издавачот:
м-р Павле ПЕТРОВ
генерален директор

Главен уредник:
Весна ДУКОСКА

Одговорен уредник:
Ксенија ТРАЈЧЕВА

Автори:
проф. д-р Флорина ШЕХУ
Педагошки факултет „Св. Климент Охридски“ УКИМ - Скопје
проф. д-р Лена ДАМОВСКА
Филозофски факултет, Институт за педагогија УКИМ - Скопје
проф. д-р Елизабета ТОМЕВСКА-ИЛИЕВСКА
Филозофски факултет, Институт за педагогија УКИМ - Скопје

Стручен соработник:
проф. д-р Снежана АДАМЧЕВСКА

Соработници:
д-р Соња ЧАЛОВСКА
Приватна детска градинка „Спирит“-Скопје
м-р Ангела АНГЕЛОВСКА УСОВСКА
ЈОУДГ „Мајски цвет“ – Скопје
Надица ГИРОВСКА
ЈУДГОЦ „Орце Николов“ Карпош- Скопје
Марија ТОДОРОВА ЗАНОВА
ЈУДГОЦ „Калинка“- Валандово

Рецензенти:
Ајрие ДАЧИ
Елена УСТАМИТОВА

Лектура и коректура:
Славчо ПЕЕВ

Дизајн на корица:
Сузана ТОМОВСКА

Технички уредник:
Игор ДОБРЕСКИ

За Република Македонија
Интерактивна комуникација воспитувач - дете,
Прирачник за воспитувачите во детските градинки
© 2019 ПРОСВЕТНО ДЕЛО АД. Сите права се задржани.
ул. „Димитрие Чуповски“ бр. 15 – Скопје

ISBN: 978-9989-0-1253-2

Печати: печатница „Напредок“
ул. „120“ бр. 1 – Тетово

I издание
тираж: 500
2019

**Авторскиот тим изразува
благодарност до
воспитувачите - реализатори на
проектните активности од детските
градинки во Република Северна
Македонија:**

**Воспитувачи:
Цена ПЛАВЕВСКА
Лиле КРЧАНОВСКА
Елизабета РИСТОВСКА
Даниела ТОМОВСКА
Оливера ЦВЕТАНОВСКА
Суза АНГЕЛЕВСКА
Весна КАРОВСКА
Наташа ТОДОРОВСКА
Соња ТОШЕВСКА
Марија ПАВЛОВА
Силвија МИТРОВА
Софија ПОПОВА
Суза КНЕЖЕВИЌ
Соња ДИМОВА**

**и до стручни соработници:
м-р Фросина АНГЕЛОВА - педагог
Марија РИСТОВСКА - психолог
Ценче БАШОВСКА - психолог**

**СР - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека
„Св. Климент Охридски“, Скопје**

373.2.064.2(035)

ШЕХУ, Флорина

**Интерактивна комуникација воспитувач - дете : прирачник за
воспитувачите во детските градинки / [автори Флорина Шеху, Лена
Дамовска, Елизабета Томевска-Илиевска]. - Скопје : Просветно
дело, 2019.**

- 104 стр. : илустр. ; 30 см

Библиографија: стр. 101-102

ISBN 978-9989-0-1253-2

**1. Дамовска, Лена [автор] 2. Томевска-Илиевска, Елизабета [автор]
а) Предучилишно воспитание и образование - Комуникација -**

Воспитувач-дете - Прирачници

COBISS.MK-ID 110471946